

Nr 4

Utlåtande i anledning av väckta motioner angående socialförsäkringskyddet för företagare och fria yrkesutövare.

Andra lagutskottet har till behandling förehaft två inom riksdagen väckta, till lagutskott hänvisade motioner, nr 576 i första kammaren av herr *Kristiansson, Axel* och herr *Åkesson* samt nr 713 i andra kammaren av herr *Svensson i Vä m. fl.*

I motionerna, vilka är likalydande, har hemställts, "att riksdagen i skrivelse till Kungl. Maj:t måtte anhålla om skyndsam prövning och förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkringskyddet för företagare och fria yrkesutövare i syfte att åstadkomma ökade valmöjligheter i enlighet med vad i motionen anförts".

Beträffande de skäl motionärerna anført till stöd för sin hemställan får utskottet, i den mån redogörelse därför icke lämnas i det följande, hänvisa till motionen II: 713.

Motionerna

I motionerna anföres bl. a.

"Det kan inte vara rimligt att vissa grupper i samhället ställs inför valet att antingen anta en anslutningsform som inte svarar mot det faktiska behovet eller avstå från väsentliga delar av systemet. Möjlighet bör följaktligen öppnas till anslutning till tilläggssjukpenningförsäkring utan skyldighet till samtidig anslutning till försäkring för tilläggspension. Möjligheten att inom tilläggspensionsförsäkringens ram ge företagare och fria yrkesutövare ökade valmöjligheter bör också övervägas."

Huvuddragen av gällande bestämmelser

Enligt *lagen den 25 maj 1962 om allmän försäkring* omfattas i princip samtliga svenska medborgare, som fyllt 16 år, av den allmänna försäkringen.

Den allmänna sjukförsäkringen

Den i den allmänna försäkringen ingående sjukförsäkringen medför rätt till sjukvårdsersättning och till sjukpenning.

Den försäkrades rätt till sjukpenning är beroende av att han är placerad i sjukpenningklass. Varje försäkrad, som är inskriven hos försäkringskassa och som har en inkomst av förvärvsarbete (anställning eller annat förvärvsarbete)

om minst 1 800 kronor om året, skall vara placerad i sjukpenningklass. Det avgörande för vilken sjukpenningklass en försäkrad skall tillhöra är inkomstens storlek. Har den försäkrade inkomst såväl av anställning som av annat förvärvsarbete, skall placeringen grundas på inkomsten av anställning såvitt avser den sjukpenningklass, i vilken den försäkrade skulle ha placerats med hänsyn enbart till denna inkomst, och i övrigt på inkomsten av annat förvärvsarbete.

Med inkomst av förvärvsarbete avses den inkomst i penningar eller naturaförmåner i form av kost eller bostad, som försäkrad kan antagas komma att tills vidare åtnjuta av eget arbete, antingen såsom arbetstagare i allmän eller enskild tjänst (inkomst av anställning) eller ock eljest (inkomst av annat förvärvsarbete). Genom s. k. likställighetsavtal kan ersättning för arbete som försäkrad utför för annans räkning utan att vara anställd i dennes tjänst anses såsom inkomst av anställning. En förutsättning är att sådant avtal jämväl träffats med avseende på tilläggs pensioneringen.

Beräkning av inkomst av förvärvsarbete grundas på uppgifter av den försäkrade eller dennes arbetsgivare eller på den uppskattning, som vid taxering gjorts av den försäkrades inkomst.

Sjukpenningbeloppen för dag varierar från 5 kronor i klasserna nr 1 och 2 till 28 kronor i klass nr 15. Sistnämnda klass omfattar dem vilkas årsinkomst uppgår till 21 000 kronor eller mera. Av sjukpenningbeloppet i varje klass utgör 5 kronor grundsjukpenning och återstoden tilläggs sjukpenning.

Sjukpenning utgår endast om sjukdomen förorsakar nedsättning av arbetsförmågan med minst hälften. Vid fullständig nedsättning av arbetsförmågan utgår hel sjukpenning. I annat fall utgår halv sjukpenning. För dag då försäkrad åtnjuter sjukhusvård skall sjukpenningen minskas med 5 kronor, dock med högst hälften av sjukpenningens belopp.

Sjukpenning utgives inte genast utan först efter en viss karenstid. Denna är i allmänhet tre dagar, den dag då sjukdomsfallet inträffade inräknad. Om en sjukperiod börjar inom 20 dagar efter föregående sjukperiods slut, räknas dock ingen ny karenstid vid den senare sjukperioden. Sjukpenning utgår i princip inte för tid innan anmälan om sjukdomsfallet gjorts hos försäkringskassan. Karenstiden om tre dagar kan, vad gäller tilläggs sjukpenning som svarar mot inkomst av annat förvärvsarbete än anställning, förlängas till 33 eller 93 dagar efter anmälan av den försäkrade. Försäkrad, som gjort sådan anmälan, kan övergå till kortare karenstid, om han ej fyllt 55 år och har god hälsa.

Till sjukpenning kan utgivas barntillägg för den försäkrades eller hans makes barn under 16 år, med vilket den försäkrade stadigvarande sammanbor.

Förhållandet mellan sjukförsäkringen och pensioneringen

Förmånerna från sjukförsäkringen och den allmänna pensioneringen (dvs. folkpensioneringen och tilläggs pensioneringen) är samordnad enligt principen att det inte bör uppkomma vare sig luckor i försäkringsskyddet eller dubbelersätt-

ningar. Rätten till ersättning från sjukförsäkringen är därför ej begränsad till visst antal dagar utom för dem som åtnjuter ålderspension eller hel förtidspension från den allmänna försäkringen. Med hänsyn härtill har föreskrivits att allmän försäkringskassa kan tillerkänna en försäkrad, som åtnjuter sjukpenning eller ersättning för sjukhusvård, förtidspension utan hinder av att han inte gjort ansökan därom.

Försäkringen för tilläggspension

Försäkringen för tilläggspension avser att bereda ålderspension, förtidspension och familjepension utöver folkpensionen. Rätten till tilläggspension grundas på inkomsten av det förvärvsarbete, som den försäkrade utför under sin aktiva tid, och pensionen är avvägd i förhållande till denna inkomst.

Den inkomst, som blir pensionsgrundande inom tilläggspensioneringen, är den försäkrades inkomst av förvärvsarbete under åren fr. o. m. det då han fyller 16 år t. o. m. det då han fyller 65 år. Förvärvsarbetsinkomsterna indelas i inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete. Med inkomst av annat förvärvsarbete avses inkomst av här i riket bedriven rörelse, inkomst av här belägen jordbruksfastighet, som brukas av den försäkrade, samt ersättning för arbete för annans räkning, allt i den mån inkomsten inte är att hänföra till inkomst av anställning. Inkomst av något av de nu nämnda slagen, som inte uppgår till 500 kronor för år, medräknas ej. Till grund för inkomstberäkningen för visst år lägges den försäkrades taxering till statlig inkomstskatt för året.

Den pensionsgrundande inkomsten motsvarar summan av inkomst av anställning och inkomst av annat förvärvsarbete i den mån summan överstiger en viss minimigräns, det vid årets ingång gällande basbeloppet, vilket utgör 4 000 kronor i 1957 års penningvärde. Basbeloppet avräknas i första hand mot inkomst av anställning. Maximigränsen för beräkning av den pensionsgrundande inkomsten utgör 7,5 gånger det vid årets ingång gällande basbeloppet, dvs. 30 000 kronor i 1957 års penningvärde. Belopp från vilket sålunda skall bortses avräknas i första hand å inkomst av annat förvärvsarbete.

För varje år, för vilket pensionsgrundande inkomst fastställts för en försäkrad, tillgodoräknas honom pensionspoäng. Dessa utgör den pensionsgrundande inkomsten delad med basbeloppet vid årets ingång. I den mån den pensionsgrundande inkomsten härrör från inkomst av annat förvärvsarbete tillgodoräknas den försäkrade pensionspoäng i regel endast såvida tilläggspensionsavgift för året till fullo erlagts inom föreskriven tid.

Ålderspension utgår fr. o. m. den månad, under vilken den försäkrade fyller 67 år med möjlighet till förtida eller uppskjutet pensionsuttag efter samma regler som inom folkpensioneringen. Storleken av den ålderspension, som börjar utgå vid 67 års ålder, utgör 60 % av produkten av basbeloppet för den månad, för vilken pensionen skall utges, och medeltalet av de pensionspoäng

som tillgodoräknats den försäkrade, eller, om pensionspoäng tillgodoräknats honom för mer än 15 år, medeltalet av de 15 högsta poängtalerna (femtonårsregeln). Har pensionspoäng tillgodoräknats honom för mindre än 30 år, skall dock nämnda produkt minskas med $1/30$ för varje år, som antalet poängår understiger 30 år (trettioårsregeln). I fråga om dem som är födda år 1923 eller tidigare gäller särskilda övergångsbestämmelser, som innebär att personer födda 1914 och senare har möjlighet att förvärva full pension, medan de som är födda 1896—1913 maximalt kan få så många tjugondelar av full pension som antalet år fr. o. m. 1960 t. o. m. det då vederbörande fyller 65 år.

Om den försäkrades arbetsförmåga på grund av bl. a. sjukdom är nedsatt med minst hälften och nedsättningen kan anses varaktig, utgår *förtidspension* för tid före den månad, då han fyller 67 år eller ålderspension dessförinnan börjar utgå till honom. Är nedsättningen av arbetsförmågan inte att anse såsom varaktig men kan den antagas bli bestående avsevärd tid, kan den försäkrade erhålla tilläggspension i form av sjukbidrag, som är begränsat till viss tid men för vilket i övrigt gäller samma regler som beträffande förtidspension. Beröende på graden av arbetsförmågans nedsättning kan förtidspensionen vara hel eller utgöra två tredjedelar eller en tredjedel av hel pension.

En ytterligare förutsättning för rätt till förtidspension från tilläggspensioneringen är att den försäkrade kan tillgodoräkna sig pensionspoäng för tid före det år, då pensionsfallet inträffat.

Storleken av hel förtidspension motsvarar i princip den ålderspension, som den försäkrade skulle bli berättigad till vid 67 års ålder. För beräkningen gäller särskilda regler.

Då en förtidspensionär uppnår 67 års ålder, utbytes förtidspensionen mot ålderspension.

En försäkrads änka och barn har rätt till *familjepension* efter honom, under förutsättning att han vid sin död var berättigad till förtidspension eller ålderspension från tilläggspensioneringen eller att han skulle ha varit berättigad till förtidspension, om hans arbetsförmåga vid tiden för dödsfallet varit så nedsatt som kräves för rätt till sådan pension.

Änkepension utgår till änka efter den försäkrade, om äktenskapet varat minst fem år och ingåtts senast den dag, då den försäkrade fyllde 60 år. Efterlämnar den försäkrade barn som också är barn till änkan, är änkan, oavsett om barnet är minderårigt eller uppnått vuxen ålder, berättigad till änkepension även om nyssnämnda förutsättningar inte är uppfyllda. Änkepensionsrätten upphör om änkan gifter om sig.

Änkepensionen utgör en viss procent av den avlidnes egenpension, dvs. den förtids- eller ålderspension, som utgick till den avlidne, eller — om sådan pension ej utgick — den förtidspension, som han skulle ha erhållit, därest rätt till hel sådan pension inträtt vid tidpunkten för dödsfallet. Även om den avlidne åtnjöt partiell förtidspension, beräknas änkepension med utgångspunkt

från hel förtidspension. Var han ålderspensionär, räknar man med en ålderspension av den storlek, som gäller vid uttag från 67 års ålder. Änkepensionens storlek är i övrigt beroende av om den försäkrade efterlämnar barn, som är berättigat till pension efter honom. Finns inte något pensionsberättigat barn, är änkepensionen 40 % av den försäkrades nyssberörda egenpension. Efterlämnar den försäkrade pensionsberättigat barn är änkepensionen 35 % av samma pension.

Barnpension tillkommer försäkrads barn under 19 år. Storleken av barnpensionen är beroende av huruvida pensionsberättigad änka finns samt av familjemedlemmarnas antal. Efterlämnar en man änka och ett pensionsberättigat barn, blir barnets pension 15 % av faderns egenpension. Är ett barn ensamst pensionsberättigat, blir barnets pension 40 % av den avlidnes egenpension. Finns flera barn än ett, ökas de nu angivna procenttalen med 10 för varje barn utöver det första, och det sammanlagda barnpensionsbeloppet fördelas lika mellan barnen.

Undantagande från försäkringarna

En försäkrad har möjlighet att anmäla individuellt undantagande från försäkringen för tilläggspension, såvitt avser inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Bestämmelsen härom återfinnes i 11 kap. 7 § försäkringslagen. Har sådant undantagande skett, skall vid beräkning av pensionsgrundande inkomst för den försäkrade för tid efter ingången av året näst efter det då anmälan gjordes hänsyn icke tagas till inkomst av annat förvärvsarbete. Anmälan om undantagande kan återkallas av den försäkrade med verkan från nästföljande årsskifte, dock tidigast från det som inträffar sedan undantagandet ägt giltighet i fem år. Den som har återkallat anmälan om undantagande får sedan inte ånyo göra dylik anmälan. Anmälan om undantagande liksom återkallelse skall göras hos allmän försäkringskassa.

Undantagande från försäkringen för tilläggspension får betydelse även för sjukförsäkringen. Enligt 3 kap. 2 § försäkringslagen skall nämligen den försäkrade, för tid då sådant undantagande äger giltighet, vara undtagen även från sjukförsäkringen vad gäller viss del av tilläggssjukpenningen. Den försäkrades sjukpenningklass skall nämligen bestämmas med bortseende från hans inkomst av annat förvärvsarbete än anställning.

Finansieringen

Sjukförsäkringen finansieras genom sjukförsäkringsavgifter från de försäkrade, arbetsgivaravgifter och statsbidrag. Den försäkrades egen avgift avseende sjukpenningen beror till sin storlek på sjukpenningklassen, karenstidens längd och huruvida sjukpenningen svarar mot inkomst av anställning eller annat förvärvsarbete. Utgifterna för tilläggssjukpenning i vad avser annan förvärvsinkomst bestrides helt med de försäkrades egna avgifter.

Tilläggs pensioneringen finansieras genom avgifter, vilka inflyter till den allmänna pensionsfonden. Procentsatsen för avgiftsuttaget har fastställts för åren 1960—1969 och utgör för 1964 sju, för 1965 sju och en halv, för 1966 åtta, för 1967 åtta och en halv, för 1968 nio och för 1969 nio och en halv procent. Avgift för inkomst av anställning erlägges av arbetsgivarna. Avgift för inkomst av annat förvärvsarbete (tilläggs pensionsavgift) erlägges av de försäkrade själva och beräknas på den pensionsgrundande inkomsten i den mån denna härrör från sådant arbete.

Historik m. m.

Enligt de regler om sjukförsäkring som gällde före ikraftträdandet av lagen om allmän försäkring omfattade den obligatoriska försäkringen för tilläggsjukpenning inte de självständiga företagarna. Enligt bestämmelser i 47 § lagen den 3 januari 1947 om allmän sjukförsäkring kunde sjukkasemedlem, vars inkomster av förvärvsarbete helt eller delvis härrörde från annat förvärvsarbete än tjänst, genom frivilliga avgifter försäkra sig hos den centralsjukkassa han tillhörde för erhållande av tillägg till den sjukpenning, som utgavs på grund av den obligatoriska försäkringen.

Försäkringen för tilläggs pension omfattade redan från början de självständiga företagarna. Beträffande inkomst av annat förvärvsarbete gällde emellertid ursprungligen, enligt 8 § lagen den 28 maj 1959 om försäkring för allmän tilläggs pension, den regeln att inkomsten till den del den låg mellan det dubbla basbeloppet och maximibeloppet togs i beräkning endast till två tredjedelar. Enligt 36 § samma lag ägde försäkrad anmäla undantagande från försäkringen såvitt angick inkomst av annat förvärvsarbete. Genom lag den 26 maj 1961 ändrades bestämmelserna om beräkning av pensionsgrundande inkomst så att samma regler skulle gälla för sådan beräkning, vare sig inkomsten härrörde av anställning eller av annat förvärvsarbete. De nya reglerna skulle tillämpas även på 1960 års inkomster.

1958 års socialförsäkringskommitté föreslog, att tilläggs sjukpenningförsäkringen skulle utsträckas att omfatta även företagarna, varvid dessa efter särskild framställning skulle kunna få karenstiden förlängd till 33 eller 93 dagar. Vidare föreslogs att företagare skulle äga göra anmälan om undantagande från tilläggs sjukpenningförsäkringen men endast såvida anmälan samtidigt avsåg undantagande från tilläggs pensioneringen. Företagare, som kvarstod i tilläggs pensioneringen, skulle alltså tillhöra tilläggs sjukpenningförsäkringen.

I den proposition, nr 90 år 1962, varigenom förslag till lag om allmän försäkring förelades riksdagen, uttalade föredragande departementschefen, att kommittén anfört övertygande skäl för att den obligatoriska försäkringen för tilläggs sjukpenning även borde omfatta företagare, och fortsatte:

Av intresse är att bland de remissorgan, som företräder företagarintressen, det är en allmän uppfattning att flertalet självständiga företagare och fria yrkesutövare har behov av ett vidgat försäkringsskydd mot inkomstbortfall på grund av sjukdom och att detta behov bör tillgodoses genom att vederbörande automatiskt anslutes till tilläggsjukpenningförsäkringen. Jag finner att kommitténs förslag i denna del bör genomföras.

En automatisk anslutning av företagarna till försäkringen för tilläggsjukpenning är inte oförenlig med en viss individuell valfrihet. Behovet av försäkringsskydd är mer skiftande när det gäller företagare än när det gäller anställda, vilket motiverar att särskilda valmöjligheter står företagarna till buds. De valmöjligheter man vill ge företagarna inom sjukförsäkringen måste emellertid bedömas i samband med den redan befintliga valfriheten inom tilläggs-pensioneringen. I ett remissyttrande har med tanke på lantbrukarnas speciella förhållanden framkastats förslag om att låta skiljelinjen gå mellan riskskydd och åldersskydd. En företagare borde kunna ställa sig utanför tilläggs-pensioneringens ålderspensionsdel men ändå ha kvar rätten till tilläggsjukpenning liksom sitt förtids- och familjepensionsskydd inom försäkringen för tilläggs-pension. Detta förslag bryter emellertid mot systemets grundläggande konstruktion, och en uppbyggnad efter de i yttrandet föreslagna linjerna skulle ge upphov till invecklade problem rörande samordningen mellan förtidspension och ålderspension. Det är svårt att bedöma om det skulle vara möjligt att finna en tillfredsställande lösning på dessa samordningsproblem, men det står i alla händelser klart att varje lösning, som kunde förtjäna att övervägas, skulle komplicera försäkringssystemet på ett sätt som är ägnat att inge starka betänkligheter. En hela folket omfattande socialförsäkring kan inte, om rimliga anspråk på översiktlighet och hanterlighet skall upprätthållas, tillfredsställa alla tänkbara önskemål om variationer. Jag kan därför inte förorda en lösning av det slag som åsyftas i det berörda remissyttrandet.

En annan fråga är om valmöjligheterna inom sjukförsäkringen och tilläggs-pensioneringen bör vara fristående från eller sammankopplade med varandra. I det förra fallet skulle en företagare kunna välja att tillhöra endast endera tilläggsjukpenningförsäkringen eller tilläggs-pensioneringen, men i det senare fallet skulle utträde och återinträde få avse endast båda försäkringsgrenarna gemensamt. Socialförsäkringskommitténs majoritet har föredragit det senare av dessa båda alternativ, men en minoritet inom kommittén och åtskilliga remissorgan har givit företräde åt det förra. De som förordat att valmöjligheterna inom sjukpenningförsäkringen och tilläggs-pensioneringen blir helt fristående från varandra har i en del fall motiverat sin ståndpunkt med att företagarna själva betalar sina avgifter och därför själva bör få bestämma omfattningen av sitt försäkringsskydd. Inom ett i princip obligatoriskt försäkringssystem, i vilket de olika delarna är beroende av varandra, kan emellertid ett argument av detta slag inte ensamt få bli utslagsgivande. Finge vissa försäkrade välja att tillhöra tilläggs-pensioneringen samtidigt som de kunde ställa sig utanför försäkringen för tilläggsjukpenning, skulle detta kunna leda till ett tryck på de pensionsbeviljande organen för att förmå dem att fylla ut luckan i försäkringsskyddet genom att bevilja pension i fall då detta eljest inte skulle ha skett. Resultatet skulle kunna bli en omotiverad belastning på tilläggs-pensioneringen. Omvänt skulle det kunna leda till att sjukförsäkringen i viss omfattning finge överta pensioneringens roll, om en del försäkrade kunde tillhöra försäkringen för tilläggsjukpenning även efter ett utträde ur tilläggs-pensio-

neringen. Det skulle nämligen då i praktiken kunna bli svårt att på ett så tidigt stadium som rätteligen borde ske byta ut en tämligen hög sjukpenning mot folkpension. Mot denna sista form av valfrihet kan även invändas att man knappast bör räkna med att en företagare har större förmåga att själv bära de ekonomiska konsekvenserna av en invaliditet än motsvarande följer av en övergående sjukdom. Jag har vid övervägande av de olika synpunkter som kan anläggas på frågan kommit till den uppfattningen att utträden och återinträden beträffande försäkringarna för tilläggsjukpenning och för tilläggs pension bör få ske endast med avseende på båda försäkringarna i förening. För att tillmötesgå önskemålen om ett billigare men till följd därav givetvis också mindre omfattande sjukförsäkringsskydd förordar jag att, såsom socialförsäkringskommittén föreslagit, företagarna skall få rätt att välja karenstid för tilläggs sjukpenningen. Kommitténs förslag om 33 och 93 dagars karenstid som alternativ till den normala 3-dagarstiden förefaller mig väl avvägt.

Andra lagutskottet behandlade propositionen i sitt utlåtande nr 27. Därvid vid upptog utskottet till behandling även motioner med önskemål om valfrihet för företagare så till vida, att dessa skulle äga tillhöra endera tilläggs sjukpenningförsäkringen eller tilläggs pensioneringen. I detta avseende anfördes i utlåtandet följande:

Den nuvarande sjukpenningförsäkringen ger skydd ej blott vid sjukdom utan även i viss utsträckning vid invaliditet, som är en följd av sjukdom. Skyddet är emellertid till tiden begränsat; sjukpenning utgår i allmänhet för högst 730 dagar vid varje sjukdom (sjukhjälpstiden). Sjukpenningförsäkringen är samordnad med invalidpensioneringen inom folkpensioneringen på så sätt, att sjukpenning och invalidpension i princip inte utgår samtidigt. Samordningen kan alltså sägas vara av negativt slag. Däremot har samordningen icke för närvarande den innebörden att sjukpenningen vid sjukhjälpstidens slut alltid avlöses av pension, även om den försäkrades arbetsförmåga eller nedsättning av arbetsförmågan då består.

Propositionens förslag till förtidspensionering öppnar vägen för en positiv samordning mellan sjukförsäkring och pensionering. Den bärande tanken i denna samordning är att sjukpenningförsäkringen och förtidspensioneringen tillsammans skall utgöra ett enhetligt skydd mot inkomstbortfall vid sjukdom och vid invaliditet, ett skydd utan vare sig luckor eller dubbelersättningar. Inom detta skydd skall i princip sjukpenningförsäkringen svara för sjukdomstiden och pensioneringen för tiden därefter. Som en riktpunkt för tillämpningen har departementschefen uttalat, att utbyte av sjukförsäkringsförmåner mot förtidspension inte skall göras, förrän själva läkeprocessen avslutats och ett mera definitivt medicinskt tillstånd inträtt. Rent teoretiskt skulle man kunna tänka sig en gränsdragning på så sätt, att förmånerna skall utgå från sjukförsäkringen, så länge den försäkrade är sjuk, och från pensioneringen, i och med att sjukdomen övergått i invaliditet. Men en sådan ordning låter sig svårligen genomföra, eftersom begreppen sjukdom och invaliditet inte är entydiga; i synnerhet är den inbördes avgränsningen mellan de båda begreppen vanskelig. Man har därför i det nya systemet sökt sig fram efter andra vägar. Genom att göra förmånerna från sjukpenningförsäkringen och från pensioneringen i stort sett likvärdiga har uppnåtts, att det för den försäkrade blir utan större betydelse, från vilkendera försäkringen förmånerna utgår. Därigenom

blir det av mindre vikt att söka exakt fastställa, när en sjukdom övergått i invaliditet. Samordningen mellan de båda försäkringarna gör de nuvarande reglerna om viss sjukhjälpstid inom sjukpenningförsäkringen överflödiga. Därmed kan också de båda invecklade och svårtillämpbara bestämmelserna om sammanläggning av sjukperioder m. m. slopas. Som ett sammanfattande omdöme om samordningen vill utskottet uttala, att den innefattar en elegant lösning, som samtidigt ger en välkommen förbättring av skyddet för dem som drabbas av långvarig sjukdom och invaliditet.

Enligt utskottets mening är en valfrihet att tillhöra endast endera tilläggs-sjukpenningförsäkringen eller tilläggs-pensioneringen icke förenlig med den föreslagna samordningen. De som uttalar sig för en valfrihet att tillhöra tilläggs-sjukpenningförsäkringen men ej tilläggs-pensioneringen synes utgå från den nuvarande sjukpenningförsäkringen. Såsom torde framgå av det ovan anförda, skiljer sig emellertid sjukpenningförsäkringen enligt propositionens förslag från den nuvarande bl. a. så till vida, att den i princip inte är avsedd att ge skydd vid invaliditet till följd av sjukdom. En valfrihet av nämnda slag skulle medföra behov av två olika typer av obligatorisk försäkring för tilläggs-sjukpenning, en för företagare, som står utanför tilläggs-pensioneringen, och en för övriga försäkrade. Om däremot rätten att tillhöra tilläggs-sjukpenningförsäkringen men ej tilläggs-pensioneringen skulle avse en sjukpenningförsäkring av den typ som innefattas i propositionen, skulle denna få bygga på den vanskliga gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet. Detta synes utskottet inte möjligt. Av samma skäl är det omöjligt att medge tillhörighet enbart till tilläggs-pensioneringen. Såsom framgår av vad departementschefen anför, skulle en fristående tilläggs-pensionering eller en fristående sjukpenningförsäkring, som bygger på gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet, ge upphov till tryck på de pensionsbeviljande organen att bevilja pension i fall, då detta eljest inte skulle ha skett, respektive att dröja därmed längre än som normalt skulle ha varit fallet.

Såsom skäl för motionsyrkandena har anförts att det bland företagarna föreligger behov av valfrihet i förevarande hänseenden. Om därmed avses att en företagare skulle ha behov av tilläggs-sjukpenningförsäkring men ej av tilläggs-pensionering, är argumentet knappast bärande. Sjukpenningförsäkringen är nämligen i huvudsak avsedd som ett skydd mot inkomstbortfall vid kortvarig sjukdom samt vid sådan långvarig sjukdom som inte leder till invaliditet. Däremot lämnar den ej skydd vid invaliditet eller vid försörjarens bortgång. För utskottet ter det sig naturligt att förutsätta, att den som anser sig själv kunna svara för långtidsskydd och familjeskydd också bör kunna ordna korttidsskyddet på egen hand. I vart fall är det enligt utskottets mening inte särskilt angeläget att det allmänna erbjuder ett försäkringsalternativ med enbart korttidsskydd. Däremot har utskottet förståelse för att en företagare bedömer sig vara i behov av långtids- och familjeskydd men anser sig kunna avstå från korttidsskyddet. För dessa fall innebär emellertid propositionens förslag om en förlängning av karenstiden upp till 93 dagar ett godtagbart alternativ till motionsyrkandena om rätt för företagare att delta enbart i tilläggs-pensioneringen. Det har också i motionerna anförts, att många företagare saknar ekonomiska möjligheter att tillhöra både tilläggs-sjukpenningförsäkringen och tilläggs-pensioneringen. Detta argument saknar enligt utskottets mening bärkraft, såvitt därmed åsyftas den som anser sig kunna bära allenast avgifterna för tilläggs-pensioneringen. Avgifterna för tilläggs-sjukpenningförsäkringen kom-

mer nämligen för den som väljer den längsta karenstiden att uppgå till förhållandevis blygsamma belopp. Av socialförsäkringskommittén har dessa avgifter beräknats till 45 kr. om året vid en årlig förvärvsinkomst av 6 800—8 400 kr. Vid en förvärvsinkomst av 14 000—16 000 kr. skulle motsvarande avgifter vara 93 kr. och vid en förvärvsinkomst av 21 000 kr. och däröver 141 kr. Dessa belopp ligger sannolikt något i överkant, då kommittén utgått från en grundsjukpenning om 4 kr.

På grund av vad sålunda anförts avstyrker utskottet förevarande motionsyrkanden.

Utskottet behandlade vidare i utlåtandet väckta motioner med önskemål om valfrihet inom tilläggs pensioneringen så till vida, att en företagare skulle äga tillhöra denna försäkring endast i fråga om vissa delar av dess skydd, nämligen förtids- och efterlevandeskyddet. Beträffande dessa motioner anfördes följande:

Utskottet är medvetet om att många företagare inte har samma behov av åldersskydd som övriga försäkrade och att i fråga om tilläggs pensioneringen en anslutning enbart till förtids- och familjepensioneringen skulle innebära en lämplig lösning av deras individuella trygghetsproblem. En sådan anordning skulle dessutom ha den fördelen att den inte rubbade samordningen mellan tilläggs sjukpenningförsäkringen och förtidspensioneringen. Såsom departementschefen framhållit bryter emellertid en valfrihet av detta slag mot den grundläggande konstruktionen inom tilläggs pensioneringen. Att bygga in en sådan valfrihet i systemet skulle därför med största sannolikhet göra detta ohanterligt. I vart fall skulle reglerna bli synnerligen komplicerade. Utskottet kan följaktligen inte biträda förevarande motionsyrkanden.

Dessutom behandlade utskottet motioner, i vilka det begärdes valfrihet mellan olika pensionsnivåer inom tilläggs pensioneringen. I denna del uttalade utskottet:

Det är enligt utskottets mening icke möjligt att inom en obligatorisk, hela folket omfattande försäkring, som bygger på fördelningsprincipen, tillgodose individuella önskemål om försäkringens utformning utan att den enkelhet som är en av systemets stora fördelar går förlorad. Utskottet avstyrker därför förevarande motionsyrkanden.

Riksdagen godkände i de delar varom här är fråga andra lagutskottets utlåtande.

Med tanke på de personer, som före den allmänna försäkringslagens tillkomst anmält undantagande från tilläggs pensioneringen, stadgades i lagen om införande av försäkringslagen, att anmälan om undantagande kunde före utgången av år 1962 återkallas med verkan fr. o. m. den 1 januari 1963. Anmälan som på så sätt återkallats skall inte påverka den försäkrades rätt att i framtiden ånyo anmäla undantagande.

Andra lagutskottet hade under år 1963 att taga ställning till motionsyrkanden av samma innebörd som de förevarande. Härvid biföll utskottet i utlåtande

nr 44 år 1963 yrkandena. Vid utlåtandet fanns fogad reservation, i vilken reservanterna, under hänvisning till utskottets uttalanden år 1962, icke fann skäl till ändrat ställningstagande. I reservationen hemställdes därför att motionerna icke skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Riksdagen biföll reservationen.

Under åren 1964 och 1965 behandlade riksdagen samma fråga. Utgången blev densamma som under år 1963.

Utskottet

Enligt lagen om allmän försäkring omfattas företagarna i princip av försäkringen. Försäkrad äger emellertid rätt att anmäla undantagande från försäkringen för tilläggspension, såvitt avser inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Sådant undantagande får betydelse även för sjukförsäkringen. Den för vilken undantagande från tilläggspensioneringen äger giltighet skall nämligen inte vara försäkrad för tilläggssjukpenning, i den mån denna grundas på inkomst av annat förvärvsarbete än anställning. Utträde från försäkringarna för tilläggspension och för tilläggssjukpenning kan således ske endast med avseende på båda försäkringarna i förening.

I förevarande motioner kritiseras sammankopplingen mellan tilläggspensioneringen och tilläggssjukpenningen för företagare och fria yrkesutövare, varjämte förordas att viss valfrihet inom tilläggspensioneringen bör genomföras för dessa kategorier. Motionärerna hemställer om skyndsamt prövning och förslag i syfte att möjliggöra för företagare och fria yrkesutövare att tillhöra försäkringen för tilläggssjukpenning enbart samt att välja anslutningsform inom tilläggspensioneringen.

Andra lagutskottet hade år 1962 i samband med behandlingen av förslaget till lagen om allmän försäkring att ta ställning till motionsyrkanden av i huvudsak samma innebörd. Utskottet framhöll då, att en valfrihet att tillhöra endast endera tilläggssjukpenningförsäkringen eller tilläggspensioneringen icke var förenlig med den samordning mellan sjukförsäkringen och pensioneringen som avsågs med lagen om allmän försäkring. En valfrihet att tillhöra sjukpenningförsäkringen men inte tilläggspensioneringen skulle medföra behov av två olika typer av obligatorisk försäkring för tilläggssjukpenning, en för företagare, som stod utanför tilläggspensioneringen, och en för övriga försäkrade. Om däremot rätten att tillhöra försäkringen för tilläggssjukpenning men ej tilläggspensioneringen skulle avse en sjukpenningförsäkring av den typ, som innefattades i förslaget till lag om allmän försäkring, skulle denna få bygga på den vanskliga gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet. Detta syntes utskottet inte möjligt. Utskottet framhöll därjämte, att en fristående sjukpenningförsäkring, som byggde på gränsdragningen mellan sjukdom och invaliditet,

skulle ge upphov till tryck på de pensionsbeviljande organen att dröja med att bevilja pension längre än som normalt skulle ha varit fallet. Dessutom påpekade utskottet, att den som ansåg sig själv kunna svara för långtidsskydd också borde kunna ordna korttidsskyddet på egen hand. Beträffande ökade valmöjligheter vid anslutning till tilläggs pensioneringen uttalade utskottet, att rätt till anslutning till enbart förtids- och efterlevandeskyddet skulle innebära en lämplig lösning av företagarnas individuella trygghetsproblem. En valfrihet av detta slag skulle emellertid bryta mot den grundläggande konstruktionen inom tilläggs pensioneringen. Att bygga in en sådan valfrihet i systemet skulle därför med största sannolikhet göra detta ohanterligt. I vart fall skulle reglerna bli synnerligen komplicerade. Beträffande valfrihet mellan olika pensionsnivåer inom tilläggs pensioneringen framhöll utskottet att det inte var möjligt att inom en obligatorisk, hela folket omfattande försäkring, som byggde på fördelningsprincipen, tillgodose individuella önskemål utan att den enkelhet som var en av systemets stora fördelar gick förlorad. På angivna grunder avstyrkte utskottet motionerna. Utlåtandet godkändes i nu ifrågavarande delar av riksdagen.

Även åren 1963, 1964 och 1965 var de nu aktuella frågorna på grund av väckta motioner föremål för riksdagens behandling. Riksdagen fann inte att skäl förelåg till ändrat ställningstagande. Motionerna föranledde således icke någon riksdagens åtgärd.

Utskottet kan icke finna att sedan fjolåret inträffat något som kan leda till en ändrad bedömning av förevarande frågor. Utskottet får därför hemställa,

att förevarande motioner, I: 576 och II: 713, icke måtte föranleda någon riksdagens åtgärd.

Stockholm den 15 februari 1966

På andra lagutskottets vägnar:

AXEL STRAND

Vid detta ärendes behandling har närvarit

från första kammaren: herr Strand, fru Carlqvist, fru Hamrin-Thorell, herr Lars Larsson, fru Nilsson, herrar Eric Carlsson, Edström och Hübinette;

från andra kammaren: herr Rimmerfors, fröken Wetterström*, herrar Johansson i Södertälje, Gomér, fru Svensson*, herrar Carlsson i Göteborg, Jonsson och fru Skantz*.

* Ej närvarande vid utlåtandets justering.

Reservation

av fru Hamrin-Thorell, herrar Eric Carlsson, Edström, Hübinette, Rimmerfors, fröken Wetterström, herrar Gomér och Jonsson, vilka ansett,

a) att det avsnitt i utskottets utlåtande som börjar å s. 11 med orden "Andra lagutskottet hade" och slutar å s. 12 med orden "av förevarande frågor" bort ersättas med text av följande lydelse:

"Motioner med i stort sett samma innebörd var föremål för utskottets behandling under åren 1963, 1964 och 1965. Utskottet anförde 1963 att de önskemål och behov, som från företagarnas sida gjorde sig gällande i fråga om den allmänna försäkringen, var nära förknippade med företagandets natur. Ett stort antal företagare hade sålunda under sin aktiva förvärvstid omfattande utgifter för investeringar och amorteringsändamål, vilka måste bestridas av de löpande inkomsterna. Till följd härav minskades dessa företagares ekonomiska möjligheter att ansluta sig till försäkringarna i deras helhet. Samtidigt var företagarnas behov av ålderspension mindre än de anställdas, då det i rörelsen nedlagda kapitalet i viss mån gav företagarna trygghet på ålderns dagar. Den ordning som rådde beträffande företagarnas anslutning till den allmänna försäkringen ansåg utskottet inte helt tillfredsställande. Försäkringssystemet var avsett för alla medborgare. Systemet ställde emellertid vissa grupper i samhället inför valet att antingen antaga en anslutningsform, som inte svarade mot deras faktiska behov, eller avstå från delar av systemet. Även ur samhällets synpunkt var det angeläget att detta förhållande rättades till. Såsom motionärerna framhållit, fortsatte utskottet, var företagarnas behov av särskilt korttidsskydd inte tillgodosett i gällande lag. Möjlighet borde öppnas till anslutning till tilläggsjukpenningförsäkringen utan skyldighet till samtidig anslutning till försäkringen för tilläggs pensionen. Även inom tilläggs pensioneringens ram borde viss valfrihet för företagare genomföras. Utskottet ansåg det också angeläget att företagarna erhöi möjlighet att begränsa anslutningen till tilläggs pensioneringen till förtids- och efterlevandeskyddet. Därutöver borde det stå vederbörande öppet att ansluta sig till halv ålderspension från tilläggs pensioneringen. De svårigheter, som åberopats till stöd för invändningar mot här förordade valmöjligheter, nämligen att samordningen mellan sjukförsäkringen och förtidspensioneringen kunde rubbas och, beträffande valfriheten inom tilläggs pensioneringen, att denna skulle göra hela systemet svåradministrerat, syntes utskottet överdrivna. Under dessa omständigheter hade de skäl som åberopats ej sådan tyngd att de kunde anses utgöra hinder för en omprövning av frågorna.

Under hänvisning till de sålunda anförda omständigheterna hemställde utskottet både 1963 och 1964 att riksdagen måtte hos Kungl. Maj:t begära förslag till erforderliga åtgärder. Riksdagen biföll emellertid inte utskottets hemställan utan ansåg att motionerna inte skulle föranleda någon riksdagens åtgärd.

Då inte heller 1965 års riksdag biföll de motionskrav som framfördes, kvarstår de ovan påtalade problemen för företagare och fria yrkesutövare. Enligt utskottets mening är riksdagens ingripande alltjämt påkallat."

b) att utskottet bort hemställa,

"att riksdagen med bifall till förevarande motioner, I: 576 och II: 713, måtte i skrivelse till Kungl. Maj:t hemställa om skyndsam prövning och förslag rörande ändrade grunder för socialförsäkringsskyddet för företagare och fria yrkesutövare i syfte att åstadkomma ökade valmöjligheter inom försäkringsskyddet."